ಡಾ|| ಆರ್.ಎಂ.ಷಡಕ್ಷರಯ್ಯ

ಬೀದರ್‌ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶೈವ ಧರ್ಮ

ಶೈವ ಪಾಶುಪತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಶ್ರೀಕಂಠ. ಇದನ್ನು 'ಮಹಾಭಾರತ' ಶಾಂತಿಪರ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಅಭಿನವಗುಪ್ತನ (ಕ್ರಿ.ಶ.100) ತಂತ್ರಾವಲೋಕವು ಶ್ರೀಕಂಠನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಲಕುಲೀಶನನ್ನು ಹೆಸರಿಸಿದೆ. ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಶಿವಶಾಸನದ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದೆ.[1]

ಮಹಾಕೂಟದ ಮುಕುಟೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಲಕುಲೀಶನ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ.[2] ಬಾದಾಮಿಯಲ್ಲಿ ಲಕುಲೀಶನ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಲಕುಲೀಶನ ಮೂರ್ತಿಯಿದೆ.[3] ಕೈಯಲ್ಲಿ ದಂಡವಿಡಿದು ಲಕುಲೀಶನು ನಿಂತ-ಕುಳಿತ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ಸು.ಕ್ರಿ.ಶ.8ನೇ ಶತಮಾನದ ಶಿವಲಿಂಗ ಹೊತ್ತು ನಿಂತ ಭಕ್ತರ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಈ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಮಹಾಕೂಟ,[4] ಜಾಲಿಹಾಳ,[5] ಎಲಿಫೆಂಟಾ[6] ಮುಂತಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.11-17ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗವನ್ನು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಆರಾಧಿಸುವ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಬಹು ಕಡೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಈ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಮೂರು ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಸಿಕೊಂಡಿವೆ. ಮೊದಲನೆಯದು ಶಿವಶರಣ ಗುಂಡಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯ ಶೂಲವೇರಿ ಕುಳಿತು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವುದು. ವೀರಭದ್ರನ ಜಡೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ಶಿವಲಿಂಗ ಎರಡನೇಯ ದಾಗಿದೆ.[7] ಶಿವಲಿಂಗವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಕುಳಿತ-ನಿಂತ ಶಿವಶರಣರನ್ನು ಮೂರನೇ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿಸಬಹುದು. ದಂಡವಿಡಿದವರನ್ನು ಲಕುಲೀಶನೆಂದು, ದೇಹದ ವಿವಿಧ ಅಂಗಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತ ಅಥವಾ ಹಿಡಿದವರನ್ನು ಮಹೇಶ್ವರರೆಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.[8]

ಪಾಶುಪತ, ಕಾಳಾಮುಖ, ಕಾಪಾಲಿಕರಲ್ಲಿ ಕಾಳಾಮುಖರು ತಮ್ಮ ಆಚರಣೆಗಳಿಂದ ಒಂದೇ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರುತ್ತಾರೆ. 1) ಕಾಳಾಮುಖರು (ಅಸಿತ ವಕ್ತ್ರ) ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಕಪ್ಪುಗೆರೆ (ಭಸ್ಮವನ್ನು) ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವರು. 2) ಪಾಶುಪತರು ದಿನದಲ್ಲಿ ಮೂರು ವೇಳೆ ಭಸ್ಮ ಧರಿಸುವರು. ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಒಂದೇ. ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ[9] ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ.

ದೇವಾಲಯ – ಶಿಲ್ಪಗಳು :

ನಮ್ಮ ಅಧ್ಯಯನ ಪರಿಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಶುಪತ ಕಾಳಾಮುಖ ಪರಂಪರೆ ಬೀದರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ.11-13ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾಗಿ ಪ್ರಸರಿಸಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಾಣಸಿಕೊಂಡ ಹಲವಾರು ಶೈವ ದೇವಾಲಯಗಳು, ವಿಗ್ರಹಗಳು ಮತ್ತು ಆಚಾರ್ಯರು ಪಾಶುಪತ ಕಾಳಾಮುಖರ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದವರುಗಳೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಕನಿಷ್ಠ ಒಂದಾದರೂ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದಿತು. ಈಗ ಕೆಲವೇ ದೇವಾಲಯಗಳು ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಣಸಿಗುವುವು. ಬಸವಕಲ್ಯಾಣ ತಾಲೂಕಿನ ಉಮಾಪುರ, ನಾರಾಯಣಪುರ, ಹಳ್ಳಿ, ಬೆಟ್ಟ, ಉಜಳಂ, ಮಿರ್ಕಲ್, ಮುಚ್ಚಳಂಬಾ; ಭಾಲ್ಕಿ ತಾಲೂಕಿನ ಗೋರಚಿಂಚೊಳ್ಳಿ, ಹುಮನಾಬಾದ ತಾಲೂಕಿನ ಜಲಸಂಗಿ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಶೈವಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಶಿಥಿಲಗೊಂಡ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿವೆ. ಬಹುತೇಕ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯದ ಅವಶೇಷಗಳು ಜೀರ್ಣಗೊಂಡು ಚದುರಿಹೋಗಿವೆ.

ಹನ್ನೆರಡು ಶೈವ ದೇವಾಲಯಗಳು ಬಸವಕಲ್ಯಾಣ ನಗರ ಒಂದರಲ್ಲೇ ಇದ್ದವು. ಹಲವಾರು ಸ್ಥಳೀಯ ಶಾಸನಗಳು ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಶೈವ ದೇವಾಲಯಗಳ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳು ಅಣದೂರು, ಖಣೆರಂಜೋಳ, ಬೆಲ್ಲರಗಿ, ಅಲೆಂಬರ, ಬಗದಲ್, ರಾಜಗೀರ್, ಬೀದರ್ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ; ಭಾಲ್ಕಿ, ಚಂದಾಪುರ, ಮೈಲಾರ, ಮೈನಳ್ಳಿ, ಲಂಜವಾಡ, ಹಾಲಳ್ಳಿ, ಬ್ಯಾಲಳ್ಳಿ, ಮಾಸಿಮೋಡು, ಘೋರಚಿಂಚೊಳ್ಳಿ, ಅಳಲಾಯಿ, ಬೀರಿ(ಬಿ), ಧನ್ನೂರ, ಭಾಲ್ಕಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ; ಮುಚ್ಚಳಾಂಬ ಬಸವಕಲ್ಯಾಣ, ಗೋರ್ಟ, ಹಳ್ಳಿ, ಮಿರ್ಕಲ್, ಹುಲಸೂರು, ಘಾಟಬೋರಾಳ, ಮೋರಖಂಡಿ, ಉಜಳಾಂ, ಶಿವಪೂರ, ಧನ್ನೂರ, ಉಮಾಪುರ ಇತ್ಯಾದಿ. ಬಸವಕಲ್ಯಾಣ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ; ಬನಹಳ್ಳಿ,

ಜಲಸಂಗಿ, ಹಿಲಾಲಪೂರ ಹುಮನಾಬಾದ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ; ಔರದ, ಔರದ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಇದ್ದವು. ಉಮಾಪುರದ ಮಹೇಶ್ವರ, ನಾರಾಯಣಪುರದ ಘಟ್ಟಿಬಾಳಯ್ಯ, ಜಲ ಸಂಗಿಯ ಶಿವದೇವಾಲಯ ಮತ್ತು ಮಿರ್ಕಲ್ಲಿನ ಬಾವಿ ದೇವಾಲಯಗಳು ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಬಹು ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿವೆ. ಶೈವ ಧರ್ಮದ ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಈ ಜಿಲ್ಲೆ ಯಲ್ಲಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಶೈವ ಯತಿಯರ ಮತ್ತು ಭಕ್ತರ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಶೈವ ಧರ್ಮದ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ತುಂಬಾ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿವೆ. ಯತಿಗಳು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಪಾನಪಾತ್ರ ಹಿಡಿದು ಕುಳಿತ ಒಂದೆರಡು ಶಿಲ್ಪಗಳು ಬಸವಕಲ್ಯಾಣದ ಮ್ಯೂಜಿಯಂನಲ್ಲಿವೆ. ಇವರು ಕಾಪಾಲಕರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಶಿಲ್ಪಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಈಗಾಗಲೇ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ರಾಜಕುಮಾರನೊಬ್ಬನು ಪ್ರಸನ್ನ ಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕೈಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಯೋಗಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಶಿಲ್ಪ ಅಲ್ಲಿದೆ. ಇವನು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಸರಗಳನ್ನು ಇನ್ನಿತರ ಅಂಗಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವನು. ಇಲ್ಲಿಯ ಶಿಲ್ಪಗಳ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.[10] ಕಾಳಾಮುಖ ಶೈವರು ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದರೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಗಣೇಶ, ಶಿವಲಿಂಗ, ಚತುರ್ಮುಖಲಿಂಗ, ಕಾರ್ತಿಕೇಯ, ಶಿವ, ಉಮಾ-ಮಹೇಶ್ವರ, ನಟರಾಜ, ಗಜ ಮರ್ಧನ, ನಂದಿ, ತ್ರಿಪುರಾಂತಕ ಶಿವ, ಭೈರವ, ಚಾಮುಂಡಿ, ಮಹಿಷಾಸುರ ಮರ್ದಿನಿ, ಸಪ್ತಮಾತೃಕೆಯರು ಮುಂತಾದ ಶೈವ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿವೆ.[11] ಈ ಭಾಗದ ಹಲವಾರು ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಶಿಲ್ಪ-ದೇವಾಲಯಗಳ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಬೀದರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಶೈವ ಧರ್ಮವು ಸು.ಕ್ರಿ.ಶ.8ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾಗಿ ಪ್ರಸರಿಸಿದ್ದಿತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಬಸವಕಲ್ಯಾಣ ತಾಲೂಕಿನ ಮೊರಖಂಡಿ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಈ ಕಾಲದ ಶಿವಲಿಂಗ, ಗಣೇಶ, ದ್ವಾರಪಾಲಕ, ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಸಪ್ತಮಾತೃಕೆಯರ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಬೀದರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲೇ ಈ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನದ್ದಾಗಿವೆ. ಮುಂದೆ ಈ ಧರ್ಮವು ಹಲವು ಶತಮಾನಗಳವರೆಗೆ (ಸು.ಕ್ರಿ.ಶ.14ನೇ ಶತಮಾನ) ಶಕ್ತಿಯುತವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನೆಲೆಯೂರಿದ್ದಿತು. ರಾಜಕೀಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬದಲಾದ ನಂತರ ಕೇವಲ ಅದರ ಪ್ರಭಾವ ಕಡಿಮೆ ಆದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

ಶೈವ ದೇವಾಲಯಗಳ ಪೂಜೆ, ಪುನಸ್ಕಾರ, ಪಂಚೋಪಚಾರ, ದೇವರ ಅಂಗಭೋಗ, ಖಂಡಸ್ಫುಟಿತ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ, ತಪೋಧನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಆಹಾರ -ಔಷಧ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ದಾನ ನೀಡಿದ ವಿಷಯ ಹಲವಾರು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪಾಲು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವು. ಇನ್ನುಳಿದವು ಕಳಚೂರಿ, ಸೇವುಣ ಮತ್ತು ಮೊಹಮ್ಮದ ಬಿನ್ ತುಘಲಕ್ ಇವರ ಕಾಲದ್ದಾಗಿವೆ. ತುಘಲಕ್‌ನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಸವಕಲ್ಯಾಣದ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಹಾಗೂ ಪೂಜಾವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪುನ: ಕಲ್ಪಿಸಿದ ಸಂಗತಿ ಬೀದರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲೇ ಅಪೂರ್ವ ದಾಖಲೆಯಾಗಿದೆ.[12]

ಪರಿಚರ ವರ್ಗ :

ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪರಿಚರವರ್ಗ ವಿದ್ದಿತು. ಆಸ್ಥಾನಿಕ ಪೂಜಾರಿ (ಬಸವಕಲ್ಯಾಣ) ಅಥವಾ ಪೂಜಾರಿ ಮಾಣಿಗಳು (ಬ.ಕ, ಗೋರ್ಟಾ, ಮುಚ್ಚಳಾಂಬ) ಅಥವಾ ಪಾವನ ಮಾಣಿಗಳು (ಗುಡೂರು), ಹಾಡುವ ಅಮ್ಮಡಿ (ಗೋರಚಿಂಚೋಳ್ಳಿ) ಗೀತವಾದ್ಯ ಪರಿವಾರದವರು (ಗೋರ್ಟಾ), ದೇವದರದಸಿಂಗೆ ಮತ್ತು ಪುರಾಣ ಹೇಳುವವನು (ಮುಚ್ಚಳಾಂಬ), ಕಮ್ಮಾರ, ಕಲ್ಕುಟಿಗ (ಗೋರ್ಟಾ), ವೇಳೆ ನೋಡುವವನು (ಬ.ಕ, ಮುಚ್ಚಳಾಂಬ ಇತ್ಯಾದಿ), ಗೊರವರು (ಬ.ಕ, ಮುಚ್ಚಳಾಂಬ), ಸ್ಥಾನಾಚಾರ್ಯ ಮುಂತಾದವರು ದೇವಾಲಯದ ಪರಿಚರವರ್ಗ ದವರಾಗಿದ್ದರೆಂದು ಅಲ್ಲಿಯ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಬೀದರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಹಲವಾರು ಆಚಾರ್ಯರ ಹೆಸರುಗಳು ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಗುಡೂರಿನ (ಕ್ರಿ.ಶ.1082) ದೇಶಾಂತರಿ ಪಾಶುಪತಾಚಾರ್ಯ ಶ್ರೀ ರತ್ನರಾಶಿ; ಗೋರಚಿಂಚೋಳ್ಳಿಯ (ಕ್ರಿ.ಶ.1137) ಉತ್ತರೇಶ್ವರದ ಆಚಾರ್ಯ, ಭೀಮದೇವ, ಪಂಡಿತದೇವ ಮತ್ತು ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ; ಬಸವಕಲ್ಯಾಣದ (ಕ್ರಿ.ಶ.1143) ಆಚಾರ್ಯದೇವ ಶಿವಪಂಡಿತ; ಗೋರ್ಟದ ರುದ್ರಮಿಶ್ರ; ರಂಜೋಳದ (ಕ್ರಿ.ಶ.1207) ಚಂದ್ರಭೂಷಣ ಮುನಿ ಮತ್ತು ಸೋಮೇಶ್ವರದೇವ;

ಲಂಜವಾಡದ – ಪ್ರಭಚಾವುಣ್ಣಮಯ್ಯ ಮತ್ತು ಮರಿಕಲ್ಲಿತಮ್ಮಳ ಸಿರ್ಕ; ಚಂದಾಪೂರದ ಭೋಗದೇವ ಭಟ್ಟೋಪಾದ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರ ಭಟ್ಟೋಪಾದ್ಯಾಯ ಇವರು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವರು. ಇವರು ಈ ಭಾಗದ ವಿವಿಧ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಗಳಾಗಿ ನೆಲೆನಿಂತವರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇವರ ಕೆಲವು ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ವಿಷಯಗಳನ್ನುಇಲ್ಲಿಯ ಶಾಸನಗಳು ನೀಡುತ್ತವೆ.

ಈ ಧರ್ಮದ ಶ್ರೀರತ್ನರಾಶಿ ಪಂಡಿತನೆಂಬವನು ಪಾಶುಪತ ಆಚಾರ್ಯ. (ಕ್ರಿ.ಶ.1082) ಇವನು ದೇಶಾಂತರಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಪಾಶುಪತ ಶಾಖೆಗೆ ಸೇರಿದ ಈ ಒಬ್ಬ ಆಚಾರ್ಯ ಬೀದರಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿ ಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಇನ್ನುಳಿದವರು ಶೈವರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದವರು ಎಂಬುದು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ಥಾನಚಾರ್ಯರು ವೇದಾಸಕ್ತರೆಂಬುದನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಂತೆ ಯಮ, ನಿಯಮ, ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ, ಧ್ಯಾನ, ಧಾರಣದೊಂದಿಗೆ ಜಪ ಹೋಮಾನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ವಿಮಳಮತಿಯಾಗಿದ್ದರು. ಗೋರ್ಟಾದ ನಗರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಮುಂದಿನ ಶಾಸನದಿಂದ ಈ ವಿಷಯ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ರುದ್ರಮಿಶ್ರಪಂಡಿತನು ಯಜ್ಞಯಾಗಗಳನ್ನು (ಮಹಾಕ್ರತುಗಳನ್ನು) ಆಚರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಬಹು ನಿಪುಣ. ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅರಸ ಆರನೇ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ಇವನು ಆಚರಿಸಿದ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ ದತ್ತಿಯನ್ನು ತಾಮ್ರಶಾಸನದ ಮುಖಾಂತರ ನೀಡಿದ್ದಾನೆ. ಹಾಗೂ ಇವನನ್ನು 'ಅಯ್ಯ' ಎಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಸಂಬೋಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಶಾಸನ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ರುದ್ರಮಿಶ್ರನು ಈ ಅರಸನ ಒಬ್ಬ ರಾಜಗುರುವಾಗಿದ್ದನೆಂದು ತರ್ಕಿಸ ಬಹುದು. ತರ್ದವಾಡಿನಾಡಿನ ಬಾಗೇವಾಡಿಯ ಗೋವರ್ಧ ಭಟ್ಟೋಪಾದ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಅರಸಿಕಬ್ಬೆಯ ರ ಮಗ ಇವನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇವರ ಕುಲ ದೇವರು ಕುಂಭೇಶ್ವರ. ಇದೇ ಶಾಸನವು ಈ ವಿವರಗಳನ್ನು ನೀಡಿದೆ.[13] ತರ್ದವಾಡಿ ನಾಡಿನ ಬಾಗೇವಾಡಿಯ ಈ ಕಾಲದ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಇವರ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳ ಅಥವಾ ಇವರ ಮತ್ತು ಇವನ ಕುಲದೇವರಾದ ಕುಂಭೇಶ್ವರ ದೇವರ ಉಲ್ಲೇಖ ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲವೆಂದು ಡಾ: ಬಿ.ಆರ್.ಗೋಪಾಲ ಅವರು ಈಗಾಗಲೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಸರಿ ಇರುವದು ನನ್ನ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲೂ ಕಂಡು ಬಂದಿದೆ. ಆದರೆ ತರ್ದವಾಡಿ ನಾಡಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಬಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಇಂಡಿ ತಾಲೂಕಿನ ಚಡಚಣ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕುಂಭೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ (ಕ್ರಿ.ಶ.1067) ಯಿದ್ದಿತು. ಅಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಶಾಸನ[14] ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ರಾಜಗುರುಗಳು

ಈ ಸ್ಥಾನಚಾರ್ಯರು ಇನ್ನಿತರ ಭಾಗದಂತೆ ವಿದ್ಯಾಪ್ರೇಮಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. ದೇವಸ್ಥಾನ–ಮಠಗಳಲ್ಲಿನ ತಪೋಧನರು ಮತ್ತು ಮಾಣಿಗಳಿಗೆ ವಿದ್ಯಾದಾನದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದವರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ನಾಡಿನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನ ಪಾತ್ರವಹಿಸಿ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಂದ ಹಿಡಿದು ರಾಜಮನೆತನದವರೆಗೆ ಗೌರವ ಪಡೆದಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಇವರಲ್ಲಿ ಭೋಗದೇವ ಭಟ್ಟೋಪಾದ್ಯಾಯ (ಚಂದ್ರಪೂರ), ರುದ್ರಮಿಶ್ರ (ಗೋರ್ಟ) ಇವರು ರಾಜಮನ್ನಣೆ ಪಡೆದು ರಾಜಪೂಜಿತರಾದ ವಿಷಯ ತಿಳಿದು ಬಂದಿದೆ. ಭೋಗದೇವ ಭಟ್ಟೋಪಾದ್ಯಾಯನೆಂಬವನು ಆರನೇ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಮಗ ಯುವರಾಜ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ರಾಜಗುರುವಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ. ಇವನು ಚಂದಾಪೂರದ ಒಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಇವನ ಹೆಸರಿಗೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಮಂಜೆರಾ ತೀರದ ಮೇಲೆ ಭೋಗೇಶ್ವರ ದೇವರ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆಯನ್ನು ಆತನ ಮಗ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರ ಭಟ್ಟೋಪಾದ್ಯಾಯ ಮಾಡಿದನು. ಬಹುಶ: ಈ ದೇವರ ಪೂಜೆ, ಪುನಸ್ಕಾರ ಇತ್ಯಾದಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ನೇರವಾಗಿ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ಕೈಯಿಂದಲೇ ಎರಡು ವೃತ್ತಿ ಪಡೆದನೆಂದು ಈ ಶಾಸ ನವು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವುದು ಮಹತ್ವದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ. ನಾಮಾಂಕಿತ, ಕಾಲಮಾನ, ರಾಜಮನೆತನ ಹಾಗೂ ಈ ಅರಸುಮನೆತನದ 6ನೇ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನಿಂದ ಎರಡು ವೃತ್ತಿ ಪಡೆದ ಸಂಗತಿ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಪೂಜೆ, ಪುನಸ್ಕಾರ ಇತ್ಯಾದಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಈ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ವಿನಿಯೋಗಿಸಿದ ವಿಷಯವೂ ಚಂದಾಪೂರ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುವುದು ಗಮನೀಯ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಇವನು ತೀರಿದ ಬಳಿಕ ಇವನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಚಂದಾಪೂರದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲಾಯಿತೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಇವನೇ ಯುವರಾಜ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ರಾಜಗುರುವಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ತರ್ಕಿಸ ಬಹುದು.

ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವುದು, ದಾನ ದತ್ತಿಗಳನ್ನು ನೀಡುವುದು, ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು, ಸಂರಕ್ಷಿಸಿ ಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು ಪಾಶುಪತ ಕಾಳಾಮುಖಾ ಚಾರ್ಯರ ಪ್ರಧಾನ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವಾಗಿವೆ. ಇದನ್ನು ಬೀದರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಲವಾರು ಶಾಸನಗಳ ಫಲಶ್ರುತಿಗ ಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಮಠಗಳಿದ್ದವು. ಅವು ಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಡಣ ಮಠ, (ಮಿರ್ಕಲ್, ಗೋರ್ಟ) ಮತ್ತುಪಂಚಮಠಸ್ಥಾನಗಳು (ಅವೆಂಬರ, ಬರೂರು) ಮುಖ್ಯವಾಗಿವೆ.

ದೇವಾಲಯಗಳು ನೈಷ್ಠಿಕ ಸ್ಥಾನಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಅವುಗಳಿಗೆ ಹೊಂದಿ, ಮಠ, ಸತ್ರ(ಛತ್ರ), ತೋಟ, ಬಾವಿ, ಗದ್ದೆ ಮತ್ತು ಅಕ್ಕಿ ಧಾನ್ಯಗಳ ಅಂಗಡಿಗಳು ಇದ್ದವು. ದೇವರಿಗೆ ಮೂರು ಸಲ ಪೂಜೆ (ತ್ರಿಕಾಳ ಪೂಜೆ) ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತ, ವಾದ್ಯ, ನೃತ್ಯ ನಡೆ ಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಅಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಷ್ಟಿಗಳು ಇದ್ದವು.

ವೀರಶೈವ

ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮ ಮಾರ್ಗದ ಷಟ್‌ಸ್ಥಲ, ಅಷ್ಟಾ ವರಣ, ಪಂಚಾಚಾರಗಳು ಬಸವಕಲ್ಯಾಣದ ಶಿವಶರ ಣರ ಹೊಸ ತಾತ್ವಿಕ ನಿಲುವಿನ ಕೊಡುಗೆಗಳೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಇದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆಯಿತು. ಸರ್ವಸಮಾನತೆಯು ತನ್ನ ಆಶಯವನ್ನು ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಈಡೇರಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯುತ ಧರ್ಮವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅಂತ್ಯ ಕಾಲಕ್ಕಾ ಗಲೇ ಅಲ್ಲಿಯ ಅರಸ, ಅಧಿಕಾರಿ, ಅಗ್ರಹಾರ, ಮಠ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳ ಪ್ರಭಾವ ಗಾಢವಾಗಿ ಸಮಾಜದ ಮೇಲೆ ಬೀರಿದ್ದಿತು. ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನವರ್ಗಕ್ಕೆ ಶಿವಶರ ಣರ ಇಷ್ಟಲಿಂಗ, ಕಾಯಕ, ದಾಸೋಹ ತತ್ವಗಳು ಬಹು ಉಪಯೋಗವೆನಿಸಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀಶೈಲ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಶೈವ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಮೂಲ ಹೆಸರು ಶ್ರೀಪರ್ವತ. ಶ್ರೀಶೈಲ ಮಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಜುನನ ಭಕ್ತರು ದೇಶದ ವಿವಿಧ ಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.11-12ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಬೀದರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೂ ಮತ್ತು ಶ್ರೀಪರ್ವತಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಪರ್ಕವಿ ದ್ದಿತು. ಹಲವಾರು ಶಿವ-ಶರಣರು ಶ್ರೀಶೈಲದವರೆಗೆ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಹೋದ ಸಂಗತಿಗಳು ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಅದರ ಭಕ್ತರು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರು.

ಬೀದರ ತಾಲೂಕಿನ ಸಿರ್ಸಿಯ ಈ ಕಾಲದ ಒಂದು ಶಾಸನವು ಈ ಕುರಿತು ಮಹತ್ವದ ಸಂಗತಿ ಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಅಜ್ಜೇಶ್ವರ ದೇವರ ಅಳಿಯನೆಂಬ ವನೊಬ್ಬನು ಶ್ರೀಪರ್ವತಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಲಿಂಗ ತಂದ ನೆಂತಲೂ ಮತ್ತು ಆ ಲಿಂಗವನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯ ಚಾವುಣ್ಡ ಮಯ್ಯನೆಂಬವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿದನೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಈ ಚಾವುಣ್ಡಮಯ್ಯನೆಂಬವನು ಅಲ್ಲಿಯ ಒಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿರಬೇಕು. ಈ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟಿದ ತ್ತಿಯ ವಿವರಗಳು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ರಾಜರ ಕ್ಷತ ಧರ್ಮವೆಂದು ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಗಮನೀಯ.

ಸಾಮಾಜಿಕ-ಧಾರ್ಮಿಕ ಕ್ರಾಂತಿ ಪುರುಷರಾಗಿದ್ದ ಬಸವಣ್ಣ, ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣ, ಸಿದ್ಧರಾಮ, ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿ, ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚಯ್ಯ, ನೂಲಿ ಚಂದಯ್ಯ, ಸೊಡ್ಡಲ ಬಾಚರಸ ಮುಂತಾದವರ ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಹತ್ವ ದ್ದಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಕ್ರಿ.ಶ.11-1326ರ ಕೆಲವು ಶಾಸನ ಗಳು ಶಿವಶರಣರಾದ ಕೇಶಿಮಯ್ಯ, ದಂಡನಾಯಕ, ಬಾಚರಸ, ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚ(ಕೆ)ಯ್ಯ, ಮಧುವರಸ ರನ್ನು ಹಾಗೂ ಇಂದಿಗೂ ಕಾಣುವ ಗವಿ-ದೇವಾಲ ಯಗಳು ಕೆಲವು ಶಿವಶರಣರಿಗೆ ಸೇರಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

ಅಡಿ ಟಿಪ್ಪಣಿ

1. ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಸ್ವಾಮಿ, ಎಚ್, 'ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ವೀರಶೈವಧರ್ಮ' ಪು.59.
2. ದೇಸಾಯಿ ಪಿ.ಬಿ., 'ಬಸವೇಶ್ವರ ಅಂಡ್ ಹಿಜ್‌ಟೈಮ್ಸ್'.
3. ಅದೇ.
4. ಈ ಶಿಲ್ಪ ಮಹಾಕೂಟದಲ್ಲಿದೆ.
5. ಡಾ. ಅ.ಸುಂದರ ಅವರು ಇಲ್ಲಿ ಪತ್ತೆಹಚ್ಚಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಸಪ್ತಮಾತೃಕೆಯರ ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಶಿವವೀಣಾಧಾರಿಯಾಗಿದ್ದು ಆತನ ಬೆನ್ನಮೇಲೆ ಊರ್ಧ್ವವಾಗಿ ಶಿವಲಿಂಗವಿದೆ.
6. ಡಾ॥ ಕೆ.ವಿ.ಸೌಂದರರಾಜನ್ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.
7. ಉಜ್ಜೈನಿ, ಹಂಪಿ, ಹಿರೇಕೆರೂರು ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ವೀರಭದ್ರನ ಕಿರೀಟದಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗ ಧರಿಸಿರುವುದನ್ನು ನಾನು ನೋಡಿರುವೆನು.
8. ಡಾ॥ ಕೆ.ವಿ.ಸೌಂದರರಾಜನ್ ಅವರು ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು 1989ರಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. (ಅವರಉಪನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ).
9. ಚಿದಾನಂದ ಮೂರ್ತಿ, ಎಂ. 'ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ' ಪುಟ.148.
10. "ಬಸವಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮಹತ್ವ" ಈ ನನ್ನ ಲೇಖನ ಶ್ರೀಶ್ರಾ. ಶಿವಶಂಕರಪ್ಪ ಇವರ ಅಭಿನಂದನ ಗ್ರಂಥಕ್ಕಾಗಿ ಈಗ ಅಚ್ಚಿನಲ್ಲಿದೆ.
11. ಷಡಕ್ಷರಯ್ಯ ಆರ್.ಎಂ.1982; "ಬಸವಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದ ಶೈವ ಶಿಲ್ಪಗಳು", 'ಕರ್ನಾಟಕ ಭಾರತಿ', ಕ.ವಿ, ಧಾರವಾಡ.
12. ಎ.ಎಸ್.ಆರ್., ನಿಜಾಮ್ ಡೊಮಿನಿಯನ್ಸ್, 1936-37, ಪುಟ.43-45.
13. ಕುಲಕರ್ಣಿ ವಿ.ಎಸ್. 1979: 'ಹಿಸ್ಟಾರಿಕಲ್ ಅಂಡ್ ಕಲ್ಚರಲ್ ಆಸ್ಪೆಕ್ಟ್ಸ್ ಅರೌಂಡ್ ಬಸವಕಲ್ಯಾಣ', ಭಾಗ-2, ಪಿ.ಹೆಚ್.ಡಿ. ಥೀಸೀಸ್, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿ.ವಿ., ಧಾರವಾಡ.
14. ಎಸ್.ಐ.ಐ., XX , 133.
15. ಷಡಕ್ಷರಯ್ಯ ಆರ್.ಎಂ., 1984: 'ಆರ್ಕ್ಯಾಂಜಿ ಇನ್ ಬೀದರ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್ ವಿತ್ ಸ್ಪೆಷಲ್, ರೆಫರೆನ್ಸ್ ಟು ಮಾಂಜ್ರಾ ಅಂಡ್ ಕಾರಂಜಾ ವ್ಯಾಲೀಸ್, ಪಿಹೆಚ್‌ಡಿ ಥೀಸೀಸ್, ಕ.ವಿ.ವಿ. ಧಾರವಾಡ.

ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು

ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಕುಲಪತಿಗಳಾದ ಡಾ.ಎಸ್.ರಾಮೇಗೌಡ ಅವರು ಬೀದರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ವೇಷಣೆ ಕೈಗೊಂಡು ಸಮಗ್ರ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಪರವಾನಿಗೆ ನೀಡಿದರು. ಬಸವಕಲ್ಯಾಣದ ಮ್ಯೂಜಿಯಂ ಮತ್ತು ಇನ್ನಿತರ ಭಾಗದ (ಅಲ್ಲಿಯ) ಪ್ರಾಚ್ಯ ಅವಶೇಷಗಳ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರದ ಪ್ರಾಚ್ಯವಸ್ತುಗಳ ನಿರ್ದೇಶಕರು ಪರವಾನಿಗೆ ನೀಡಿರುವರು. ನನ್ನ ಗುರುಗಳಾದ ಡಾ.ಅ.ಸುಂದರ ಅವರುವಿವಿಧರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಲಹೆ ಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ನೀಡಿರುವರು. ಇವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ನಾನು ಋಣಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ.